

SHAXSIYLASHTIRILGAN TA'LIMNING NAZARIY ASOSLARI

Sariyev Rustam Bobomuradovich

Buxoro davlat texnika universiteti dotsenti

E-mail: srustam1979@gmail.com

Raximov Azamat Frunze o'g'li,

Osiyo xalqaro universiteti magistranti,

E-mail: raximovazamat77755@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada shaxsiylashtirilgan o'qitishning turli modellari, shuningdek, talabalarning taraqqiyotini kuzatish va o'qitishni sozlashda ma'lumotlar tahlilining roli ko'rib chiqiladi. Amaliy tadqiqotlar shaxsiylashtirilgan o'qitishning akademik natijalarni yaxshilash, talabalarning faolligini rag'batlantirish va umrbod o'rganish uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirish salohiyatini ko'rsatadi. Ta'lim muassasalari shaxsiylashtirilgan o'qitishni o'rganishda davom etar ekan, ushbu yondashuv o'quvchilar bilan ularning holatini aniqlash va ularning individual o'rganish yo'llarini qo'llab-quvvatlash orqali ta'limni o'zgartirish uchun istiqbolli imkoniyatlar yaratadi.

Kalit so'zlar: shaxsiylashtirilgan o'qitish, individuallashtirilgan ta'lim, talabaga yo'naltirilgan ta'lim, moslashuvchan o'qitish, ma'lumotlarga asoslangan ta'lim, talabalarning ishtiroki, o'z-o'zini rivojlantirish sur'ati, o'qitish dizayni, umrbod o'qitish.

KIRISH

Bugungi kunda tez rivojlanayotgan ta'lim sharoitida shaxsiylashtirilgan o'qitishga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Ko'pincha standartlashtirilgan o'quv dasturi va yagona o'qitish strategiyalariga tayanadigan an'anaviy o'qitish modellari ko'pincha o'quvchilarning turli xil o'rganish uslublari, sur'atlari va maqsadlariga yetarli darajada javob bermaydi. Bu nomuvofiqlik ko'plab o'quvchilar uchun qiziqishning yo'qolishiga, umidsizlikka va o'rganish natijalarining pastligiga olib kelishi mumkin.

Shaxsiylashtirilgan ta'lim esa, boshqa tomondan, har bir talabaning o'ziga xos afzalliklari, qobiliyatlari va kelib chiqishiga ega noyob shaxs ekanligini tan oladi.

Shaxsiylashtirilgan yondashuvlar o'rganish mazmuni, ta'minoti va baholashni sozlash orqali talabalarga o'zlarining to'liq salohiyatiga erishishda va 21-asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va tafakkurni rivojlantirishda yaxshiroq yordam berishi mumkin

Tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va moslashuvchanlikning tobora ortib borayotgan ahamiyati bilan ajralib turadigan davrda ta'limga yanada moslashtirilgan va o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvlarga ehtiyoj eng muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shaxsiylashtirilgan ta'lim bu muammoga istiqbolli yechim taklif etadi, chunki u o'qituvchilarga turli-tumanliklarga qiziqarli, samarali va moslashuvchan o'quv muhitini yaratish imkonini beradi.

Shaxsiylashtirilgan ta'lim bir nechta nufuzli ta'lim nazariyalari va tizimlariga asoslangan bo'lib, ular uni amalga oshirish uchun mustahkam nazariy asos yaratadi. Ushbu nazariyalar har bir talabaning o'sishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun individual farqlar, faol ishtirok va o'quv tajribalarini moslashtirishning muhimligini ta'kidlaydi.

ASOSIY QISM

Shaxsiylashtirilgan o'qitish - bu har bir talabaning o'ziga xos kuchli tomonlari, ehtiyojlari, ko'nikmalari va qiziqishlarini qondirish uchun o'qitishni sozlashga qaratilgan ta'lim yondashuvi. Unda barcha o'quvchilar bir xil mazmun va tezlikda emas balki shaxsiy o'quv yo'li asosida ta'lim oladi. Ma'lumotlar, moslashuvchan texnologiyalar va moslashuvchan o'qitish modellaridan foydalanish orqali shaxsiylashtirilgan o'qitish har bir o'quvchi uchun individual yo'lni taqdim etishga, egalik hissini rivojlantirishga va material bilan chuqurroq aloqani rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv turli xil o'rganish sur'atlari, afzalliklari va maqsadlarini hisobga olgan holda an'anaviy yagona usullardan farq qiladi, bu esa o'quvchilarga yoshi yoki sinf darajasiga emas, balki o'zlashtirishga asoslangan holda rivojlanish imkonini beradi. Shaxsiylashtirilgan o'quv muhitida o'quvchilar ko'pincha o'z sur'atlarida ishlaydi, moslashuvchan o'qitish texnologiyalaridan, loyihaga asoslangan vazifalardan va o'z-o'zini boshqaradigan faoliyatlardan foydalanadilar. O'qituvchilar individuallashtirilgan o'quv rejalarini shakllantirishga, fikr-mulohaza bildirishga va refleksiv amaliyotni rag'batlantirishga yordam beradigan fasilitatorlar va yo'l boshchilar sifatida muhim rol o'ynaydilar.

Shaxsiylashtirilgan ta'lim nazariyasi J. Dewey, L. Vygotsky, B. Blum va C. Rogers kabi olimlarning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim haqidagi g'oyalari asosida shakllangan kompleks pedagogik yondashuv hisoblanadi. John Devey shaxsga yo'naltirilgan va tajribaga asoslangan ta'lim g'oyasining asoschisi bo'lib, ta'lim o'quvchining ehtiyoji, qiziqishi va tajribasiga mos bo'lishi kerakligini ta'kidlagan.[1]

Shaxsiylashtirishning psixologik asosini bergan Benjamin Blum mastery learning (to'liq o'zlashtirish) nazariyasi muallifi hisoblanadi. Har bir o'quvchi individual tezlikda, lekin yuqori natijaga erisha olishini isbotlagan. U "2 Sigma muammosi" (1984) nomli muhim tadqiqoti bilan shaxsiylashtirilgan o'qitish uchun zamin yaratdi. Blum yakka tartibda repetitorlik qilgan o'quvchilar an'anaviy sinf sharoitlariga qaraganda ikkita standart og'ish bo'yicha yaxshiroq natijalarga erishishlarini ko'rsatdi va bu moslashtirilgan ta'limning salohiyatini ta'kidladi. Uning topilmalari moslashuvchan o'qitish usullari bo'yicha o'nlab yillar davomida olib borilgan tadqiqotlarga ilhom berdi. Bu shaxsiylashtirilgan ta'limning didaktik modeli sifatida tan olinadi. [2]

Karl Rogers gumanistik pedagogika vakili nazariyasiga ko'ra, o'quvchi markazda bo'lgan, individual ehtiyojlarga asoslangan ta'limni ilgari surgan. Rojersning ta'kidlashicha, o'qish samarali bo'lishi uchun talabalar psixologik jihatdan xavfsiz his qilishlari kerak. Bu erkalash yoki qiyinchiliklardan qochish degani emas, balki tavakkal qilish hissiy jihatdan maqbul bo'lgan, muvaffaqiyatsizlik o'rganish jarayonining bir qismi bo'lgan va talaba nafaqat o'z faoliyati uchun, balki kimligi uchun ham muhimligini his qiladigan muhit yaratishni anglatadi. Bu idealistik bema'nilik emas - u mustahkam psixologik nazariyaga asoslangan. O'shandan beri ta'lim psixologiyasi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar Rojersning intuitiv fikrini tasdiqladi: Talabalar o'zlarini ko'rilgan va qo'llab-quvvatlangandek his qilganda yaxshiroq o'rganadilar. Motivatsiya, ijodkorlik va chuqur o'rganish ishonch muhitida gullab-yashnaydi.[3]

H. Gardner ham shaxsiylashtirilgan ta'lim nazariyasida juda ko'plab ishlar olib borgan. U tomonidan ilgari surilgan ko'p aqllilik nazariyasiga ko'ra, inson intellekti yagona ko'rsatkich bilan baholanmaydi, balki o'zaro nisbatan mustaqil bo'lgan bir nechta intellekt turlaridan tarkib topadi.[4] Gardnerning ko'p intellekt nazariyasi shuni ko'rsatadiki, shaxslar lingvistik, mantiqiy-matematik, fazoviy, tana-kinestetik musiqiy, shaxslararo va

shaxs ichidagi intellekt kabi turli xil kognitiv qobiliyatlarga ega. Ushbu tizim shaxsiylashtirilgan o'rganish uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u o'quvchilar turli sohalarda muvaffaqiyat qozonishlari va turli o'qitish usullariga yaxshiroq javob berishlari mumkinligini tan oladi. Bu o'rinda shaxsiylashtirilgan o'rganish yondashuvlari o'quvchilarning xilma-xil aql-zakovatini tushunish va ularga xizmat ko'rsatish orqali har bir o'quvchiga o'z tushunchasini eng tabiiy va mazmunli tarzda namoyon etish va rivojlantirish imkoniyatlarini yaratishi mumkin.

Shaxsiy farqlarni tan olish shaxsiylashtirilgan o'rganishning asosiy poydevoridir, chunki u o'qituvchilarga o'quvchilarning kuchli tomonlaridan foydalanadigan va ularning nisbiy zaif tomonlarida o'sishini qo'llab-quvvatlaydigan o'quv tajribalarini yaratishga imkon beradi.

“Personalized Learning” atamasi keng miqyosda XX asr oxiri – XXI asr boshlarida, ayniqsa AKT va raqamli ta'lim rivoji bilan (AQSh va Yevropa ta'lim tizimlarida) ilmiy va amaliy tushuncha sifatida mustahkamlandi.

XX asr o'rtalarida L. S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi asosida rivojlandi. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi ta'limni o'quvchining real imkoniyatlari va potensial rivojlanish darajasi asosida tashkil etish zarurligini, har bir o'quvchining rivojlanish darajasi individual ekanini ilmiy asoslab berdi. [5] Ushbu yondashuvda bilim individual tajriba bilan bir qatorda ijtimoiy muloqot va hamkorlik orqali shakllanishi e'tirof etildi, bu esa shaxsiylashtirilgan ta'limning ijtimoiy-konstruktiv asosini mustahkamladi.

Konstruktivistik o'rganish nazariyasi bilim passiv ravishda qabul qilinmasdan, balki o'quvchi tomonidan faol ravishda shakllantirilishini ta'kidlaydi. Faol o'rganishga bo'lgan bu urg'u shaxsiylashtirilgan o'rganish tamoyillariga chambarchas bog'liq bo'lib, bu o'quvchilarni o'zlarining ta'lim yo'lida faol ishtirok etishga undaydi. Konstruktivizm o'quv jarayonida individual tajribalar, oldingi bilimlar va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning muhimligini ta'kidlaydi. Shaxsiylashtirilgan o'quv yondashuvlari har bir talabaning o'ziga xos kelib chiqishi, qiziqishlari va o'quv afzalliklaridan foydalanish uchun o'qitishni moslashtirish orqali ushbu tamoyillarga asoslanadi. Shaxsiy ehtiyojlarga javob beradigan

o'quv muhitini yaratish orqali shaxsiylashtirilgan o'rganish talabalarga o'z tushunchalarini shakllantirish va mavzu bilan mazmunli aloqalarni o'rnatish imkonini beradi.

Bu borada O'zbekistonda konstruktiv ta'lim tamoyillari amaliyotda bir qator islohotlar va dars shakllari orqali qo'llanilmoqda. Xususan, umumta'lim maktablarida bilimni yodlashdan ko'ra uni qo'llash, hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish, muammo asosida ishlash ustuvor bo'lib bormoqda. Darslarda qoidani tayyor berish o'rniga matn beriladi, o'quvchilar mustaqil tahlil qiladi va grammatik qoida o'quvchilar tomonidan topilishi – konstruktiv o'rganishning asosiy belgisidir. Oliy ta'lim muassasalarida modul-kredit tizimi joriy etilgan bo'lib, bundan mustaqil ta'lim ulushining yuqoriligi, talabalar mavzu bo'yicha manbalarni o'zi izlaydi, tahlil qiladi, natijani himoya qiladi. Demak, konstruktiv ta'lim nazaryasi bo'yicha talaba – faol o'rganuvchi, o'qituvchi esa yo'naltiruvchi rolida bo'ladi.

Hozirgi kunda "Montessori nazariyasi" nomi bilan mashhur bolani markazga qo'ygan, mustaqil va tabiiy rivojlanishga tayanuvchi pedagogik nazariya Maria Montessori tomonidan ishlab chiqilgan. Montessori nazariyasining asosiy afzalliklaridan biri - ta'lim jarayonida bolaning shaxsiy qobiliyatlari va rivojlanish sur'atini inobatga olgan holda individual yondashuvni ta'minlashidir. Ushbu yondashuv bolalarda mustaqil o'rganish, o'z-o'zini nazorat qilish va ichki motivatsiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. Montessori muhitida ta'lim faoliyati maxsus didaktik materiallar orqali amalga oshirilgani sababli, bilimlar amaliy tajriba asosida chuqur va barqaror o'zlashtiriladi. Shuningdek, erkinlik va intizom uyg'unligi bolalarda mas'uliyat hissi hamda ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantiradi.[6].

Konstruktivizm, ko'p intellekt va yaqin rivojlanish zonasining ushbu asosiy nazariyalari shaxsiylashtirilgan ta'limni loyihalash va amalga oshirish uchun kuchli kontseptual asos yaratadi. Ushbu tamoyillardan foydalanish orqali o'qituvchilar individual farqlarga javob beradigan, faol ishtirokni rag'batlantiradigan va har bir o'quvchining noyob rivojlanish trayektoriyalarini qo'llab-quvvatlaydigan o'quv muhitini yaratishlari mumkin.

XULOSA

Shaxsiylashtirilgan ta'lim nazariyasi zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ta'lim jarayonini har bir o'quvchining individual ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va rivojlanish sur'atlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Ushbu

yondashuvda o'quvchi ta'lim jarayonining markazida bo'lib, u passiv bilim oluvchi emas, balki o'z o'qish faoliyatini ongli ravishda boshqaruvchi faol subyekt sifatida qaraladi.

Shaxsiylashtirilgan ta'limda o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va qo'llab-quvvatlovchi rolini bajaradi. Ta'lim mazmuni, usullari va baholash jarayoni o'quvchining tayyorgarlik darajasi va o'zlashtirish tezligiga mos ravishda moslashtiriladi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, mas'uliyat hissi va hayot davomida o'qishga bo'lgan ehtiyojini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, shaxsiylashtirilgan ta'lim nazariyasi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning akademik va shaxsiy rivojlanishini ta'minlash hamda ularni jamiyatda faol va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirishda samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Santi, E. A., & Gorghiu, G. (2017). The student-centered learning model in John Dewey's progressive conception. *Holistic Pedagogy*, LXII(2), 77–86. <https://doi.org/10.24193/subbpsyped.2017.2.04>
2. Mirtursunov, O. R. (2025). Personalized learning in pathophysiology: Adapting education to student needs. *The American Journal of Medical Sciences and Pharmaceutical Research*, 7(03), 32–38. <https://doi.org/10.37547/tajmspr/Volume07Issue03-05>
3. Julio-Lopez, C. (2025). *Rogers' person-centered therapy and the future of education*. LinkedIn profili: <https://es.linkedin.com/in/julio-lopez-9779483b>
4. Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: The theory in practice*. New York: Basic Books.
5. Yusof, S. M. (2021). Vygotsky sociocultural theory of child development: More knowledgeable other (MKO) and the zone of proximal development (ZPD). <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35985.40804>
6. Gentaz, E., & Richard, S. (2022). The behavioral effects of Montessori pedagogy on children's psychological development and school learning.
7. Dewey, J. (2011). *Experience and education*. New York: Touchstone.
8. Emmanuel Idowu (2024), Personalized Learning: Tailoring Instruction to Individual Student Needs doi: 10.20944/preprints202411.0863.v1